

УДК 346.14 + 346.9

Вікторія Григор'єва,*канд. юрид. наук*

ЛОГІЧНА СТОРОНА СУДОВОГО РІШЕННЯ

У статті розкривається значення логіки у судовій діяльності, яка є не тільки правозастосовною, а й пізнавальною діяльністю.

Ключові слова: рішення суду, законність та обґрунтованість судового рішення, пізнавальна діяльність, логічні прийоми, техніко-юридичні правила.

Рішення суду є правозастосовним актом, що розв'язує конкретні спірні господарські відносини та містить індивідуальне розпорядження, адресоване конкретним особам і визнає міру їх можливої та належної поведінки, викликає певні юридичні наслідки індивідуального характеру, підтримується державним примусом. Як зовнішнє формальне закріплення результату правозастосування у кожній господарській справі судове рішення має відповідати закріпленню у господарському процесуальному законодавстві вимогам.

Процесуальним законодавством висувається низка вимог до змісту основних судових актів, а саме – законність, обґрунтованість, невідповідність яким свідчить про неправильність рішення. При цьому неправильне застосування норм права у господарському процесі та неправильне встановлення фактичних обставин можуть бути визнані підставами для відміни або зміни рішення. Законність та обґрунтованість судового рішення можлива лише у випадку, якщо висновки суду ґрунтуються на логічних доводах і свідчить про те, що господарський суд здійснив ефективну роботу.

Розглянемо питання про зміст та етапи застосування судом правових норм. Застосування норм права являє собою розв'язання конкретної життєвої ситуації судом за допомогою підведення спірного факту та відношення під відповідне правило, яке має вираження у правовій нормі. Питання щодо змісту діяльності суду у застосуванні права має дискусійний характер. Так, Є. Васьковський, досліджуючи процес застосування права крізь призму логічного методу, зазначав, що застосування законів має вид силогізму, в якому великим засновком є законодавча норма або низка норм, малим – фактичні обставини конкретного випадку, а висновок, що випливає з них із логічною необхідністю, дає відповідь на юридичне питання, що виникло та підлягає розгляду. Застосування законів на

практиці складається з чотирьох «операцій»: по-перше, юридичний аналіз конкретних випадків, які підлягають розв'язанню; по-друге, критика істинності норми; по-третє, тлумачення норм; по-четверте, їх логічний розвиток. При цьому у процес застосування законів включалася діяльність інших, зокрема суду, учасників, яка здійснюється ще до початку розгляду в суді [1, с. 2–3].

Досліджуючи позицію Є. Васьковського, заслуговує на увагу те, що вчений включає до кола суб'єктів із застосування права інших, крім суду, учасників, фактично допускаючи змішування форм реалізації права – застосування права з використанням права у конкретному випадку. Свого часу А. Любавський протистояв Є. Васьковському, заперечуючи думку про рішення як силогізм, аргументуючи це тим, що до суду входять судді, тобто окремі індивідууми, кожний із яких особливим, притаманним йому шляхом мислення, доходить до відомого переконання, а законодавство має надати суду якомога більше простору відносно способу постановлення питань, оскільки це постановлення залежатиме від безмежних комбінацій, які можуть виникнути у кожній справі [2, с. 326–327].

У середині ХХ ст. С. Вільнянський стверджував, що не можна обійтися без силогізму, оскільки судові рішення – це умовивід, у якому конкретні факти підводяться під загальні норми [3, с. 98]. Розглядаючи акт застосування норми права як умовивід, тобто силогізм, у якому норма права є великим засновком, фактичний склад – малим засновком, а рішення суду – висновком, та як веління, він виділяв такі дії суду: з'ясування фактичного складу справи, визнання відповідної норми та висновок із цієї норми для даного випадку. Під застосуванням правових норм С. Вільнянський розумів розв'язання конкретного правового питання уповноваженим на те органом за допомогою підведення конкретного факту під відповідне правило, яке має вираження у правовій нормі [4, с. 9–10].

За суттю справи ті самі етапи виділяють С. Алексєєв, П. Лупинська, М. Строгович, В. Лазарев: встановлення фактичних обставин справи; встановлення юридичної основи справи – вибір та аналіз юридичних норм; рішення справи та документальне оформлення прийнятого рішення [5, с. 119; 6, с. 15; 7, с. 4; 8, с. 39]. З цього приводу М. Строгович зазначав, що лише другий і третій елементи можуть бути об'єднані у загальному понятті застосування права. І. Дюрягін також звертав увагу на вказані основні стадії, доповнюючи їх додатковими або факультативними, – розроблення проекту рішення та набуття чинності [9, с. 51–52].

У свою чергу, В. Щеглов розмежував у процесі застосування права дві стадії – визначення компетентним державним органом характеру, обсягу та строків здійснення правомочності й обов'язків суб'єктів правовідношень і усунення правопорушення [10, с. 9].

П. Недбайло виділяв також два основних етапи, але вкладав у них інший зміст. На його думку, застосування права – це вибір правових норм і перевірка їх дії, тлумачення законів та інших актів, що містять правові норми. При цьому на першому етапі найбільш важливою дією П. Недбайло вважає встановлення фактичних обставин і вибір правових норм, які підлягають застосуванню [11, с. 218–223].

В юридичній енциклопедії вказані такі стадії правозастосовчого процесу: встановлення та дослідження фактичних обставин справи; вибір та аналіз норми права з точки зору її дійсності (істинності), законності, дії її у часі, просторі та щодо кола осіб; аналіз змісту норми права та прийняття рішення (прийняття індивідуального акта); доведення прийнятого рішення до відома заінтересованих органів і посадових осіб [12, с. 812]. З цього приводу заслуговує на увагу підхід К. Комісарова, який поділяв правозастосовчу діяльність на два основних етапи: юридичну кваліфікацію спірного правовідношення та рішення справи [13, с. 114]. Спільним для цих і низки інших точок зору на правозастосовчу діяльність є те, що вибір правової норми як етап слідує після стадії встановлення фактичних обставин. Інша позиція у М. Гурвича, який у першому етапі застосування права розглядає визначення судом норми права, що підлягає застосуванню. Але він вказує, по-перше, що цей етап є попередньою юридичною кваліфікацією спірних юридичних фактів і відношень; по-друге, що це попереднє знайдення норми права здійснюється на основі юридичних фактів, але тих, із якими пов'язує свої вимоги позивач, і з урахуванням заперечень відповідача. Другим етапом є визначення судом складу фактів, які підлягають дослідженню у цій справі. Третій етап

передбачає встановлення прав та обов'язків сторін і застосування санкції норм (наприклад, припис про примусове виконання). Четвертий етап знаходиться за межами судового рішення, полягає у примусі боржника до виконання обов'язків у порядку виконавчого провадження [14, с. 52–55].

М. Гурвич вважав, що у загальному вигляді застосування права міститься у дослідженні питання, настала чи ні у цьому випадку дія норми права, і в результаті цього дослідження – державному підтвердженні настання дії норми або заперечення її як такої, що не настала [14, с. 95].

Н. Чечина, Л. Лесницька не вважають встановлення обставин окремим етапом застосування права [15, с. 47–51; 16, с. 239–240].

У юридичній літературі справедливо вказується на тісний зв'язок питань фактичного й юридичного порядку, а також на те, що поділ правозастосовчої діяльності на етапи є певною мірою умовним, оскільки суд вправі, наприклад, після юридичної кваліфікації повернутися до встановлення фактичних обставин, а це може потягти перекваліфікацію з урахуванням додатково встановлених фактів (М. Гурвич, І. Дюрягін, М. Строгович, В. Лазарев) [14, с. 95; 9, с. 51–52; 7, с. 14; 8, с. 48].

Ми підтримуємо науковців, на думку яких застосування права господарським судом включає три стадії: встановлення обставин, що мають значення для справи; правова оцінка встановлених обставин; розв'язання справи (постановлення рішення). Однак судова діяльність це не тільки правозастосовна, а й пізнавальна діяльність, що здійснюється також у логічній формі. Логіка в діяльності судді знаходить застосування на кожному етапі прийняття рішення: при виявленні суперечностей у свідченнях учасників процесу; при вирішенні питання про якість доказів: їх належності (проводиться аналіз на предмет того, чи мають докази значення для справи), допустимості (проводиться порівняння поданих доказів із тими, що визначені процесуальним законом); повноти (вирішується питання про те, якою мірою представлені докази підтверджують обставини справи); у процесі кваліфікації юридичної справи; при ухваленні остаточного рішення по справі.

У викладенні судового рішення суддя повинен застосовувати логічні прийоми та для цього використовує певні техніко-юридичні правила. На першому етапі встановлення обставин, що мають значення для справи, це можливо шляхом абстрагування, коли необхідно встановити істотні ознаки діяння на предмет виявлення в ньому всіх елементів складу правопорушення. Абстрагування здійснюється на основі всіх зібраних матеріалів по юридичній

справі, де несуттєві ознаки ігноруються, а істотні є предметом порівняння з відповідними положеннями закону.

Другий етап (надання правової оцінки встановленим обставинам) слід проводити за правилами логічного силогізму. На цьому етапі важливо надати аналіз передбачуваної для застосування норми права, а саме – збіг великої та малої передумов. Велику передумову тут утворює норма права, де вирішальне значення має гіпотеза, що встановлює коло життєвих обставин, наявність або відсутність яких є підставою для застосування цієї норми права. Малу передумову складають виявлені у справі факти, що повністю або частково повинні збігатися з системою обставин, закріплених у гіпотезі [17, с. 16].

Наступний етап постановлення рішення вимагає мотивованого викладення рішення за правилами аргументації. В процесі аргументації в основному використовуються методи індукції та дедукції з підключенням аналізу посылань, на основі яких робиться висновок.

Викладене дозволяє зробити **висновок**, що реалізація вимог, які ставляться до рішення суду, можлива лише за допомогою законів логіки, що виражають істотні, стійкі та необхідні особливості внутрішньої структури розумового процесу, мають об'єктивний характер і становлять важливий, обов'язковий момент у системі умов, які визначають істинність думок. Саме логічна правильність і стрункість мислення є запорукою досягнення об'єктивної істинності умовиводу, що вкрай необхідно при прийнятті судового рішення та його формальному визначенні.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2013 р.

The article reveals the importance of logic in the judicial activity, which is not only as law enforcement, but also the cognitive activity.

В статье раскрывается значение логики в судебной деятельности, которая является не только правоприменительной, но и познавательной деятельностью.

Список використаних джерел

1. Васьковский Е. В. Руководство к толкованию и применению законов. – М., 1917. – 128 с.
2. Любавский А. Юридические монографии и исследования. – СПб., 1867. – Т. 1. – 395 с.
3. Вильнянский С. И. Значение логики в применении правовых норм // Ученые записки Харьков. юрид. ин-та. – Х., 1948. – С. 96–102.
4. Вильнянский С. И. Применение норм советского социалистического права // Ученые записки Харьков. юрид. ин-та. – Х., 1957. – С. 8–11.
5. Алексеев С. С. Право. Азбука. Теория. Философия: Опыт комплексного исследования. – М., 1999. – 709 с.
6. Лушинская П. А. Законность и обоснованность решений в уголовном судопроизводстве. – М., 1972. – 79 с.
7. Строгович М. С. Учение о материальной истине в уголовном процессе. – М.; Л., 1947. – 275 с.
8. Лазарев В. В. Применение советского права. – Казань, 1972. – 200 с.
9. Дюрягин И. Я. Применение норм советского права: Теоретические вопросы. – Свердловск, 1973. – 247 с.
10. Щеглов В. Н. Законность и обоснованность судебного решения по гражданско-правовому спору. – Новосибирск, 1958. – 88 с.
11. Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм. – М., 1960. – 511 с.
12. Российская юридическая энциклопедия. – М., 1999. – 1110 с.
13. Комиссаров К. И. Задачи судебного надзора в сфере гражданского судопроизводства. – Свердловск, 1971. – 168 с.
14. Гурвич М. А. Решение советского суда в исковом производстве. – М., 1955. – 128 с.
15. Чечина Н. А. Норма права и судебное решение. – Л., 1961. – 78 с.
16. Лесницкая Л. Ф. Проблемные вопросы гражданского и арбитражного процессов. – М., 2008. – 506 с.
17. Казгериева Э. В. Логические ошибки в судебном правоприменении: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2006. – 20 с.

